

NÁNDORI EMESE

ÁTMENET A FELSŐOKTATÁSBÓL A MUNKAERŐPIACRA

A felsőoktatás és a munkaerőpiac közötti átmenet napjaink egyre „divatosabb” kutatási területévé vált, a közelmúltban Európa szerte nagy figyelmet fordítottak az átmeneti folyamat, periódus és mechanizmusai vizsgálatára a diplomások körében. Az átmenet megragadásáról, vizsgálhatóságáról megoszlanak a kutatói vélemények. Ulrich Teichler korábbi kutatásokkal ellentétben úgy véli, hogy a felsőoktatásból a munkaerőpiacra való átmenetet nem egy önálló periódusnak kell tekinteni.¹ Szerinte az egyén életében több átmenet is létezik, melyek nem függetlenek a munkaerőpiacra való kilépés folyamatától. A munkaerő-piaci átmenetet teljes körűen csak más átmeneti időszakokkal együtt – mint a szülői házból való kirepülés, a gyermekvállalás – lehet vizsgálni. Más kutatások a témakört szűkebb értelmezési keretbe ágyazva vizsgálták, és az egyre nehezebbé váló munkaerő-piaci integráció fő okának az oktatás színvonalát vélik. A megoldást abban látják, hogy az oktatási rendszert a munkáltatók elvárásaihoz igazodóan kellene megreformálni ahhoz, hogy zökkenőmentessé tegyék a fiatalok számára a munka világába való átmenetet.

Tanulmányunk elsősorban arra vállalkozik, hogy a friss kutatási adatok alapján a főbb mutatók érintésével feltérképezze az átmeneti időszakot, és ezen belül részletesen feltárja annak egyik magyar sajátosságát, nevezetesen az államvizsga megszerzése után diploma/oklevél nélkül kilépők nagy számát, amely egyik tényezője az átmeneti időszak meghosszabbodásának. Arra keressük a választ, hogy a végzetek mely szegmensét jellemzi a képzési életút és munkaerő-piaci stratégia ilyen kapcsolata, ismertetve az elsődleges okként szereplő nyelvi alulképzettség (nyelvvizsga hiányának) hazai mutatóit. Mindemellett lehetőségeink szerint törekszünk a hazai átmeneti periódust összehasonlítani a nemzetközi kutatások adataival, az Európában és Japánban tapasztaltakkal.

Az átmenet

Az átmenet a felsőoktatás és az elhelyezkedés közbeeső periódusa. Az OECD 2000-es vizsgálata szerint ez a folyamat egyre komplexebb és bizonytalanabb lett a nyolcvanas évektől kezdve, egyre bonyolultabbá vált a fiatal végzetek számára a munkaerő-piaci integrálódás. Ez tükröződik az egyre hosszabbá váló munkanélküli státusban, illetve a betöltött munkakör és a képzettség szakmai tartalmának egyre gyakoribb zétcsúszásában. Teichler is megerősíti ezt az állítást, miszerint a felsőoktatásból a munkaerőpiacra vezető út egyre összetettebb voltát kell feltételeznünk, egyrészt a kombinált munkaerő-piaci státuszok miatt – sokan dolgoznak tanulmányaik közben, vagy munkájuk során választják az estis, levelezős diákeveket – másrészt a szerteágazó életutak is gátolják az átláthatóságot. Mindemellett nem hagyhatjuk említés nélkül, hogy a felsőoktatási expanzió is nagymértékben rátette bélyegét az egyre kitolódó átmeneti időszakra.²

Az európai felsőoktatási tendenciákhoz hasonlóan a hazánkban is domináns tömegessé válás magyarázó tényezőként szolgálhat az elnyúló munkaerő-piaci betagozódásra. A felsőoktatás expanziója miatt a munkaerőpiacon a megnövekedett kínálat eredményezheti tehát,

1 Teichler, (1999)

2 Teichler, (1999)

hogyan a frissdiplomások egyre hosszabb időt töltenek az álláskereséssel, és a relatív bérelőny csökkenése miatt a korábbinál kevesebb elfogadható bérajánlatot kapnak, nehezebben találnak maguknak megfelelő állást, több a munkanélküli a végzést követő időszakban.³ A frissdiplomások elhelyezkedési esélyei nem csupán motivációiktól, szakmai felkészültségüktől függenek, hanem az ország munkaerő-piaci körülményei, a gazdasági szektor hatékonysága, a képzési terület foglalkoztatási helyzete is nagyban befolyásolja azokat.

Az iskolából a munkába történő kilépés egy külön időszaknak, sőt életszakasznak számíthat a pályakezdők életében, mely egyes esetekben meglehetősen sima utat rajzolhat egy-egy karrier-életútba, de akár sikertelen, vagy több próbálkozást, irányt magába foglaló diplomás karrier kezdetét is jelentheti. Az átmenetben még a magasan képzett fiatalok is gyakran szembesülnek az elhelyezkedési problémákkal – főként ha nem készültek fel megfelelően az átmeneti időszak kezelésére – másrészt a képzésben kevésbé jól teljesítő diákoknak ez a váltás egy lehetőséget biztosíthat, a korábbi rosszabb iskolai teljesítmény után akár az átmeneti időszak „sikeres mednzszerei” is lehetnek.⁴

Összességében a felsőoktatásból a munkaerő-piacra történő zökkenőmentes átmenet nem magyarázható csupán a munkaerő-piaci kereslet-kínálat kapcsolatával, sokkal inkább függ az átmeneti időszak társadalmi közegétől, a helyzet kezelését segítő vagy nehezítő normáktól, szokásoktól és gyakorlatoktól. Mindkettő szempontot, mind az átmenet kultúráját, mind a munkaerőpiac struktúráját figyelembe kell venni, amikor az országok közötti átmenet időzítése, időtartama, erőfeszítései és álláskeresés-módozatai közötti különbségeket akarjuk magyarázni.

A CHEERS-projekt keretében lezajlott nemzetközi diplomás pályakövetési kutatás arról adott egyértelmű bizonyosságot, hogy az európai országokban jelentősen eltérnek a felsőoktatásban végzetek elhelyezkedési tendenciái, kritériumai. Ezen eltéréseket, nemzetközi és hazai jellemzőket mutatjuk be a továbbiakban.

Gördülékeny átmenet?

A diplomás pályakövetési kutatások egyik fő hozadéka a felsőoktatás és a munka világa közötti átmenet folyamatának megragadása, a kérdőíves felmérések révén létrejött adatbázisok a változók széles körét nyújtják a kérdéskör vizsgálatához.⁵ A nemzetközi tendenciák feltárásához a CHEERS⁶-program keretében megvalósult nemzetközi diplomás pályakövetés ad átfogó képet a felsőoktatásban végzett hallgatók elhelyezkedési tendenciáiról, lehetőségeiről. E kutatás eredményeivel próbáljuk az átmenetet nemzetközi kontextusba helyezni.

A rendelkezésre álló hazai adatok alapján a felsőfokú végzettség megszerzése és az első elhelyezkedés közötti időszakot ennél részletesebben, a magyar sajátosságokra fókuszálva vizsgáljuk meg. Elemzésünk a Diplomás kutatás 2010⁷ nagymintás kérdőíves kutatásra alapozva tárja fel a felsőoktatás és a munkaerőpiac közötti átmenetet, a 2007-ben végzett fiatalok tapasztalataira építve.

3 Galasi, (2002)

4 Teichler, (1999)

5 Teichler, (1999)

6 1998 őszétől 2000 tavaszáig, körülbelül 40 000 végzett felmérését tartalmazza tizenkettő országból (Ausztria, Finnország, Franciaország, Németország, Olaszország, Hollandia, Spanyolország, Svédország, Egyesült Királyság, Norvégia, Csehország, Japán). A kutatás eredményeit az alábbi tanulmánykötet tartalmazza: Schomburg, H. – Teichler, U. (2006): Higher education and graduate employment in Europe. Higher Education Dynamics, Volume 15. Springer

7 A kutatás az Educatio Nonprofit Kft. Felsőoktatási Igazgatóságának irányításával a TÁMOP 4.1.3 projekt keretében valósult meg. A vizsgálati populációt az államilag elismert felsőoktatási intézményekben 2007-ben diplomát szerzetek alkották. A minta nagysága 4511 fő.

A felsőoktatásból a munkaerőpiacra való átmenet két fő mutatója – a nemzetközi kutatási gyakorlat eszközszerét tekintve – az álláskereső hossza, illetve az álláskereső kezdete, időzítése. Az átmeneti periódus vizsgálatakor törekszünk párhuzamot vonni a magyarországi és a nemzetközi helyzet között.⁸

A frissdiplomás munkaerő-piaci helyzetének egyik fő indikátora, a végzettség megszerzését követő átmeneti időszak hossza azt az időtartamot mutatja, amelyet a végzettek álláskereséssel, piaci helyzetük, elhelyezkedési esélyeik felmérésevel töltenek, ennyiben tehát ez az időszak azt is jelzi, mennyi idejük van a szakmájuk által kínált lehetőségekkel szembesülni. A rövid ideig tartó álláskereső esetén, ha a végzett túl gyorsan betagozódik a munkaerőpiacra, fennáll annak a lehetősége, hogy nem bizonyosodhatott meg arról, hogy a legmegfelelőbb opciót választotta.⁹

A 2006-os nemzetközi adatok szerint Európában és Japánban a végzettek átlagosan 6 hónap alatt tudtak elhelyezkedni. A leggyorsabban a cseh és norvég frissdiplomások álltak munkába, átlagosan 3 hónap alatt, míg ez a spanyol fiataloknak átlagosan közel egy évbe telt. A csehekhez és a norvégokhoz hasonlóan a magyar végzettek is három-négy hónapon belül szerezték meg első állásukat. A svédek és a finnek esetében szintén kedvező munkaerő-piaci lehetőségekről beszélhetünk, hiszen a frissdiplomások több mint negyven százaléka a végzést követő egy hónapon belül talált magának állást. Az adatok alapján elmondható, hogy a vizsgált európai végzettek többségének 3 hónapon belül sikerült elhelyezkednie, így Teichler ezt tekinti gyors és „sima” átmenetnek.

1. táblázat. A 3 hónapon belül – beleértve a tanulmányaik alatt már dolgozott diákokat – és túl elhelyezkedett végzettek százalékos megoszlása, nemzetenként

	3 hónapon belül (%)	3 hónapon túl (%)
olasz végzettek	48	52
spanyol végzettek	44	56
francia végzettek	55	45
osztrák végzettek	67	33
dán végzettek	64	36
holland végzettek	72	28
angol végzettek	73	27
finn végzettek	77	23
svéd végzettek	80	20
norvég végzettek	81	19
cseh végzettek	84	16
japán végzettek	37	63
magyar végzettek	71	29

Forrás: CHEERS-program keretében megvalósult nemzetközi diplomás pályakövetés 2006 (Schomburg és Teichler)

N: 27 178

Diplomás kutatás 2010. Educatio Nonprofit Kft.

N = 4511

8 Itt figyelembe kell vennünk, hogy a nemzetközi felmérés 1998 és 2000 között az 1994/1995 évben végzeteket vizsgálta. A magyar diplomás pályakövetési adatbázis 2010-ben került felvételre, a 2007-ben végzetek adatait, tapasztalatait tartalmazza.

9 Schomburg–Teichler, (2006)

A kutatás szerint a kedvező norvég és a cseh eredményekhez jelentősen hozzájárult az álláskeresés korai kezdete, hiszen náluk a hallgatók az átlagnál magasabb arányban kezdték meg az állásvadászatot a diploma megszerzése előtt. Az álláskeresés kezdete országonként éles eltéréseket mutatott, ami részben eredményezi a nemzetenként eltérő hosszúságú átmenetet. Néhány országban a diákok körében elfogadott a korai álláskeresés, így Japánban, ahol a végzősök között „vesztesnek” számít az, akinek fél évvel a végzése előtt nincs egy elfogadható állásajánlata. A japán végzősök diplomájuk megszerzése előtt általában már hat hónappal elkezdtek állás után nézni. Ezzel szöges ellentétben állnak az európai országok végzősei, végzettjei, a brit tanulók csupán egyharmada kezdte meg az állásvadászatot három hónappal a végzés előtt. Franciaországban a tanulók több mint a fele, illetve Spanyolországban és Olaszországban a végzősök megközelítőleg ötven százaléka kivárta a diplomát, és egy lépést sem tett a munkaerőpiac felé a végzettség megszerzése előtt.

A magyar „diplomások” átmenete

A magyarországi adatok szerint a 2007-ben végzett frissdiplomások körében az álláskeresés átlagosan 3,6 hónapot vett igénybe, azonban ez – a nemzetközi tapasztalatokhoz hasonlóan – képzésterületenként változó volt. A leggyorsabb munkaerő-piaci integráció az orvos- és egészségügy területén végzettekre jellemző, ők átlagosan 2,4 hónap alatt helyezkedtek el, míg a természettudomány területén végzetteknek az államvizsgát követően átlagosan mintegy fél évre volt szükségük. A társadalomtudományi, a pedagógus és agrárszakterületen a pályakezdők munkanélküli státuszban eltöltött időszaka – a minta átlagához viszonyítva nagyobb mértékben – elhúzódott.

2. táblázat *Átlagos álláskeresési idő a diploma megszerzése után (A diploma megszerzése után állást keresők körében.)*

az első állás megszerzésének ideje	
képzési terület	hónap (átlag)
agrár	4,3
bölcsészettudomány	3,9
gazdaságtudományok	3,0
informatika	3,3
jogi és igazgatási	3,1
műszaki	3,3
orvos- és egészségügy	2,4
pedagógusképzés	4,3
társadalomtudomány	4,1
természettudomány	5,8
total	3,6

Forrás: Diplomás kutatás 2010. Educatio Nonprofit Kft.
N = 2387

A következőkben megvizsgáljuk, hogy a felsőoktatásból diploma nélkül kikerült végzettek átmeneti időszakát a munkaerő-piaci tényezőkön kívül alapvetően befolyásolja-e, hogy az államvizsgát, vagy az abszolutóriumot¹⁰ követően nyelvvizsga hiányában többen nem, vagy csak hosszabb-rövidebb időszak után kapják meg diplomájukat.

A diploma megszerzéséhez az államvizsgán kívül a felsőoktatási intézmény által kiírt nyelvvizsga-követelményeket is szükséges teljesíteni. Vizsgálatunk a végzettek azon körére, speciális szegmensére fókuszál, akik szakmai végzettségüket ugyan megszerezték, azonban diplomát nem kaptak.

Végzettek diploma nélkül

A kutatás során felvett minta szerint a végzettek 16 százaléka – nyelvvizsga hiányában – nem szerezte meg a diplomáját az államvizsga teljesítésével, ami a magyar felsőoktatás éves kimeneti adatait tekintve nem elhanyagolható arány. A vizsgálatunk speciális szegmense átlagosan 9 hónap alatt teljesítette a nyelvi követelményeket, szerezte meg a diplomáját. A diplomás pályakövetési kutatás kérdőíve célzottan vizsgálja a nyelvvizsga miatt diplomájukat késve megszerző végzeteket. A továbbiakban elsősorban velük foglalkozunk, törekszünk felderíteni a csoport sajátosságait, képzési, motivációs hátterüket.

A diploma nélkül végzetek túlnyomó többségét, majdnem 90 százalékát az alapképzésből kikerülő diákok adták, a fennmaradó 10 százalék a kiegészítő és másoddiplomások között oszlott meg. Az alapképzésben¹¹ a végzetek átlagosan 15 százalékára, míg a kiegészítő képzésben¹² a diákok átlagosan 25 százalékára elmondható, hogy diplomáját nem kapta meg államvizsgáját követően. Egyértelműen a másoddiplomásoknak jelentette a legkisebb problémát a diploma feltételeinek teljesítése, náluk csupán minden tizedik végzetre volt ez jellemző – ők ugyanis egy diploma nyelvi követelményeit már a korábbiakban sikeresen teljesítették.

A korcsoportokat figyelembe véve szintén eltérések mutatkoztak a vizsgált szegmens arányaiban. A huszonéves korosztály körében átlagos, tizenhat százalékhoz közeli volt a felsőoktatásból végbizonyítvány nélkül távozó aránya, míg a harmincas éveikben végzeteknél az átlagnál jóval magasabb. Az idősebb korosztály által preferált levelező és esti tagozatokon végzeteknél sokkal erőteljesebben jelen volt ez a probléma, mint a nappali képzésben tanulóknál. A nappali képzések esetében a végzetek csupán 15 százaléka nem kapott diplomát, míg ez az arány az esti és levelező tagozaton 18 százalékot tett ki. Ennek magyarázatául szolgálhat az is, hogy amíg a nappali tagozaton végzetek főként a szakterület iránti érdeklődésük miatt választották a képzést, addig az esti és levelező tagozatosok nagy számban a munkahelyi elvárásoknak akartak eleget tenni. Természetesen ebben közrejátszott, hogy utóbbiak rendszerint már rendelkeztek munkahellyel és nem a diploma, csak a végzettség megszerzésétől függött további sorsuk. A nappali tagozatosok többségénél viszont a felsőfokú tanulmányok lezárulása

10 Végbizonyítvány (abszolutórium): „a tantervben előírt vizsgák eredményes letételét és – a nyelvvizsga letételének és szakdolgozat (diplomamunka) elkészítésének kivételével – más tanulmányi követelmények teljesítését, illetve a szakdolgozathoz (diplomamunkához) rendelt kreditpontok kivételével a képzési és kimeneti követelményekben előírt kreditpontok megszerzését igazolja, amely minősítés és értékelés nélkül tanúsítja, hogy a hallgató a tantervben előírt tanulmányi és vizsgakövetelménynek mindenben eleget tett.” A felsőoktatásról szóló 2005. évi CXXXIX. törvény 147. § 45. pontja alapján.

11 „Az alapképzésben alapfokozat (baccalaureus, bachelor) és szakképzettség szerezhető. Az alapfokozat az első felsőfokú végzettségi szint, ami feljogosít a mesterképzés megszerzésére.” Felsőoktatási felvételi tájékoztató 2007.

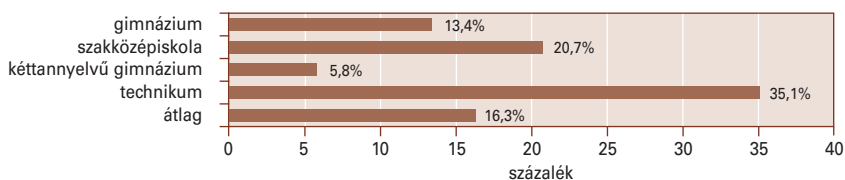
12 Kiegészítő képzés: főiskolai szintű végzettség megszerzése után ugyanazon a szakon egyetemi képzettség megszerzését eredményező képzés, további főiskolai vagy egyetemi végzettségre épülő tanári képesítés megszerzésére irányuló képzés.” Felsőoktatási felvételi tájékoztató 2007.

jelentette az álláskeresés kezdetét, ami ösztönző erőként hajtotta őket a diploma minél gyorsabb megszerzésére.

Eltérést figyelhetünk meg a diploma nélkül végzeteknél aszerint is, hogy vidéki vagy fővárosi felsőoktatási intézményben tanultak. A vizsgált speciális szegmens a vidéki intézményekben az átlagnál nagyobb számban fordult elő, míg a fővárosi iskolák esetében csupán 15 százalékot tett ki. Ehhez a képhez tartozik az is, hogy a vidéki felsőoktatási intézményekben jóval több volt a technikumból, szakközépiskolából érkezett diák, mint a fővárosiakban – épp ezért érdemes azt is vizsgálnunk, hogy a középiskola típusa hogyan hat ki a diplomához szükséges nyelvvizsga teljesítésére.

Az adatok alapján a középiskola típusától erősen függ, hogy a diákok sikeresen teljesíték-e a diplomához szükséges nyelvvizsga-követelményeket,¹³ így a középiskola típusát magyarázó változóként emelhetjük be a probléma feltárásához. A szakközépiskolában és a technikumban érettségizettek számára az átlagnál nagyobb gondot jelentett a diplomához szükséges nyelvvizsga-követelmények teljesítése, míg a négy, hat és nyolc osztályos gimnáziumot végzeteknél ez kevésbé volt jellemző. A legkedvezőbb képet a kéttannyelvű intézményekben érettségizettek mutatják, hiszen a körükből kikerülő végzetek között minimális, csupán hat százalék nem tudta megszerezni diplomáját. Itt fontos megjegyeznünk, hogy a kéttannyelvű iskolákban a diákok az idegen nyelvből jeles vagy jó emelt szintű érettségivel egyben megszerzik a nyelvvizsgát is.

1. ábra. A nyelvvizsga miatt diplomát nem szerzett végzetek százalékos megoszlása középiskola típusonként



Forrás: Diplomás kutatás 2010. Educatio Nonprofit Kft.
N = 4502

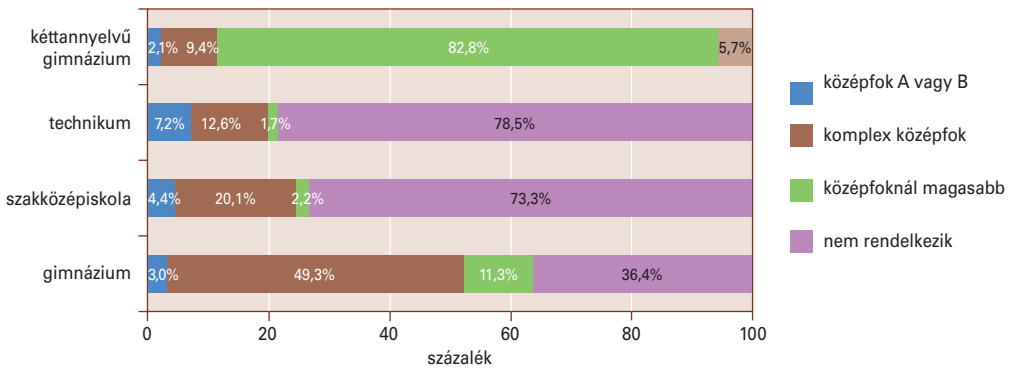
A kérdéskör pontosabb feltárásához tekintsük át, hogy középiskola-típusonként milyen eltérések figyelhetők meg a felsőoktatásba felvételt nyert hallgatók nyelvtudásában. Az Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. 2010-es felsőoktatásba jelentkezői adatbázisból teljes körű információval rendelkezünk a felvételt nyert hallgatók nyelvtudásáról, az adatokból rálátásunk nyílik, hogy a felsőoktatásba belépett diákok milyen nyelvvizsgákkal szereztek többletpontokat a felvételi eljárás során.¹⁴ A jelentkezői adatbázis alapján a felvettek megközelítőleg fele, pontosan 45 százaléka egyáltalán nem rendelkezett nyelvvizsgával, míg a felvételt nyert hallgatók 38 százaléka „C” típusú középfokú nyelvvizsgával szerzett többletpontot a felvételi jelentkezésnél. Mindemellett eltörpül azok aránya, akik középfokú tanulmányaik során eljutottak egészen a felsőfokú nyelvvizsgáig, ezt a 2010-ben felvételt nyert diákok mindössze 13 százaléka mondhatja el magáról.

13 A téma vizsgálata közben azt se hagyjuk figyelmen kívül, hogy a felsőoktatási intézmények eltérő nyelvtudást követelnek a diploma kiállításához, ami némi torzításhoz vezethet ebben a tekintetben, mivel nem tudjuk kiszűrni, hogy felső-, közép-, vagy alapfokú nyelvvizsga hiányában nem kapták meg a végzetek diplomájukat.

14 Itt fontos megjegyeznünk, hogy az adatbázis kizárólag azokról a nyelvvizsgákról szolgál adatokkal, melyekért a diákok felvételük során többletpont kérelmeztek.

Az adatbázis szignifikáns összefüggést mutatott a diákok által teljesített nyelvvizsgák és a középiskolák típusai között. Rendkívül kedvező képet fest a kéttannyelvű és a külföldi középiskolában végzett diákok köre, hiszen többségük már felsőfokú nyelvvizsgával lépett be a felsőoktatásba. Emellett a gimnáziumból felvett hallgatók is kiemelkedő eredményeket mutattak fel, a gimnazisták majdnem fele, 49 százaléka komplex középfokú nyelvvizsgával szerzett több pontot a felvételin, míg a szakközépiskolából érkező diákok csupán egyötöde mondhatta el ugyanezt magáról.

2. ábra. A felvételt nyert hallgatók nyelvvizsgáinak aránya középiskola típusonként



Forrás: Educatio Nonprofit Kft 2010-es felsőoktatási jelentkezői adatbázisa
N = 83 361

Képzésterületenként is eltérést figyelhetünk meg a diploma nélkül végzettek arányában. A legnagyobb mértékben a műszaki végzettségűeknél szembesülünk ezzel, a megkérdezettek 22 százalékánál a nyelvvizsga hiánya miatt csúszott a diploma megszerzése. A felsőoktatásból diploma nélkül kilépők száma kissé magasabb az átlagnál az informatika, a természettudomány és bölcsészettudomány képzési területen, míg az orvos- és egészség tudomány területén jóval alacsonyabb. Az utóbbi képzési területen csupán tizből egy hallgatónál toledott el a diploma megszerzése a nyelvvizsga miatt. A vizsgálatba vont többi képzési területen az átlagos, tizenhat százalék körül mozgott azok aránya, akik nem tudták időben teljesíteni a nyelvvizsga-követelményeket.

A nappali tagozaton főként a bölcsészettudomány, a műszaki és a természettudomány területen végzetteknel jelentett problémát, míg a levelező tagozatokon az orvos- és egészség tudomány képzés kivételével mindegyik képzési területen jóval magasabb volt a diploma nélkül végzettek aránya. Ez eredhet abból, hogy a levelező tagozaton végzettek többnyire munka mellett végezték felsőfokú tanulmányaikat.

A képzésterületenkénti eltérés fakadhat abból, hogy egyes területeken a munka során kevésbé van szükség a nyelvtudásra, ezért a hallgatók, végzettek kisebb jelentőséget tulajdonítottak ennek, kevesebb energiát fektettek a nyelvi tudásuk fejlesztésébe, aktivitásának megőrzésébe.

A munkáltatók nyelvi elvárásairól az MKIK Gazdaság- és Vállalkozáselemző Intézet által készített felmérésből,¹⁵ a végzettek oldaláról pedig az adatbázisunkból nyertünk információkat. A megkérdezett cégek – a 2007-es felmérés alapján – a gazdasági képzésben végzettek nyelvtudá-

15 MKIK Gazdaság- és Vállalkozáselemző Intézet: GVI Kutatási Füzetek 2007/1. Diplomás pályakezdeők és egyetemi, főiskolai karok vállalati szemszögből – 2007, 1000 magyarországi cég körében végzett felmérés eredményei, Budapest; www.gvi.hu

sával elégedettek a leginkább, míg a műszaki területen végzettekről éppen ellenkező vélemény alakult ki. A vállalatok a jogi- és igazgatási képzésből kikerülőkkel szemben alacsonyabb nyelvi követelményeket támasztanak, aminek a pályakezdők többnyire eleget is tesznek. A munka során a nyelvtudás hasznosulásáról a végzettek egy szubjektív változón keresztül számoltak be. Az idegen nyelvet a bölcsészettudomány, a gazdaságtudományok, az orvos- és egészségügytudomány, a természettudomány, illetve az informatika szakterületen nagyon fontosnak tartották, míg ezzel ellentétben a pedagógusképzés, a társadalomtudomány, az agrár, a jogi és igazgatási területen végzettek többsége egyáltalán nem tulajdonított neki jelentőséget. A frissdiplomások tapasztalatai szerint az előbbi területeken gyakran hasznosítják nyelvi tudásukat.

Diploma nélkül kilépők munkaerő-piaci fogadtatása

Tanulmányunk másik célkitűzése felmérni az első elhelyezkedésben a diploma által betöltött szerepet, kialakítva egy képet arról, hogy a vizsgált speciális végzett-csoport esetében a diploma hiánya mennyiben befolyásolja az átmeneti időszakot. A felsőoktatásból diploma nélkül kilépőkkel kapcsolatban felmerül a kérdés, hogy a munkáltatók által vajon azonos elbírálás alá esnek-e a diplomával rendelkező társaikhoz képest, hiszen ők is éppúgy birtokában vannak a megszerzhető szakmai képzettségnek, a diplomájuk kiállításához csak a nyelvtudás, vagy a nyelvvizsga hiányzik. Természetesen számos olyan képzés van a felsőoktatásban, ami a nyelvtudás hiányában nem bír komplett szakmai felkészültséggel, említhetjük itt a bölcsészképzés nyelvi, vagy akár a gazdasági képzés idegenforgalmi, kereskedelmi szakjait. A diploma nélkül végzettek esetében „bennragadásról” nem beszélhetünk, mivel többségük hosszabb-rövidebb idő alatt kilépett a munkaerőpiacra. Az adatok azt mutatják, hogy inkább hosszabb, mint rövidebb idő alatt. A végzés után fél éven belül állást találók főként diplomások voltak, míg ez időszakon túl munkába állók között a diploma nélküliek aránya volt magasabb. A frissen végzetteknel a diploma hiánya tehát megnyújtotta ugyan a munkába állás idejét, ám nem lehetett el a szakmai munkavállalást.

Vizsgálatunk speciális szegmensét, a diploma nélkül végzetteket két csoportba sorolhatjuk aszerint, hogy érezték-e hátrányát a diploma hiányának a munkaerő-piaci elhelyezkedésben. A diploma hiánya a végzettség megszerzése előtt már dolgozók egyötödét érintette hátrányosan, mely az adott válaszok többségében az alacsonyabb keresetekben nyilvánult meg. Róluk feltételezhetjük, hogy a már meglévő munkájukat¹⁶ folytatták végzettségük megszerzése után is. A végzettség megszerzésekor még nem dolgozó fiatalokat a diploma hiánya nagyobb arányban érintette hátrányosan a munkaerő-piaci elhelyezkedésben, mint az előbb említett csoportot.

A továbbiakban a végzettek tapasztalatain keresztül vizsgálva a diploma szerepét a munkaerő-piaci integrációban, a felsőoktatásból diplomával és anélkül kikerülők elhelyezkedési kilátásairól, lehetőségeiről alkotunk képet. A diploma szerepét egy szubjektív változó¹⁷ révén mértük, elsősorban képzésterületi bontásban. Az eredmények alapján a végzettek fele karrierje kezdetén kiemelkedő szerepet tulajdonított a diplomának az elhelyezkedésben, ugyanakkor egyötöde úgy vélte, hogy a végbizonysítvány megszerzéséből nem realizálódott nagyobb előnye

16 A karrier-életút tábla alacsony válaszadási rátája miatt arról nincs információnk, hogy a végzettség megszerzése utáni első munkahely mennyiben illeszkedett a végzettek szakmájához, képzettségéhez.

17 Az alábbi tényezők közül melyiknek mekkora szerepe volt az államvizsga letétele utáni első állása/az első folyamatos megbízásos munkák elnyerésekor? Tehát nagy szerepe, közepes, kicsi szerepe volt vagy egyáltalán nem volt szerepe annak, hogy: diplomája volt?

az álláskeresésnél.¹⁸ A munkaerőpiacra kilépők tapasztalatai a diploma funkciójáról eltérőek abban a tekintetben, hogy rendelkeztek-e diplomával első állásuk elnyerésekor. Az agrár, bölcsészettudomány és társadalomtudomány képzésben felsőfokú végzettséget szerzett fiatalok az átlagosnál kisebb befolyást tulajdonítottak a diplomájuknak az első állás megszerzésekor. Erre hatást gyakorolhat az is, hogy a bölcsészettudomány és a társadalomtudomány területén megszerzett tudás sokszíniően konvertálható, alkalmazható a munkaerőpiacon. Az agrárpályán a diploma alacsonyabb szerepére magyarázatként szolgálhat a végzetek átlagnál magasabb vállalkozási kedve, ami egyértelműen csökkentheti a „papír” meglétének jelentőségét. Az előző képzésterületekkel ellentétben az orvos- és egészségügy, a jogi és igazgatási, a pedagógusképzési, a természettudomány, a műszaki, valamint az informatika végzettségűek az átlagosnál nagyobb szerepet tulajdonítottak a diploma meglétének első állásuk elnyerésében. Ez kétségtelenül adódhat abból, hogy ezeken a pályákon az átlagosnál jóval magasabb, vagy átlagos szintű a tanult szakma és a végzett munka illeszkedése. Az orvos- és egészségügy, a pedagógusképzés és a jogi és igazgatási terület esetében a munkavégzéshez adminisztratív is elengedhetetlen a diploma megléte, ez indokolhatja nagyobb jelentőségét.

Különösen a műszaki, informatika és természettudomány képzésben tapasztaltak vizsgálatahoz az álláskeresés módját, mint magyarázó változót is bevontuk az elemzésbe. Azt találtuk, hogy az első állás megszerzésének módjától erősen függ a diplomának tulajdonított szerep. Elsősorban azok szembesültek a diploma létfontosságával, akik hirdetések útján, kapcsolati tőke felhasználása nélkül helyezkedtek el. A közvetlen kapcsolatok, ismerősök révén elhelyezkedett frissdiplomások viszont kisebb jelentőséget tulajdonítottak a diploma meglétének. Az agrár, a bölcsészettudomány, a pedagógusképzés és a társadalomtudomány területen végzetek esetében az ismerősök ajánlása az átlagosnál kiemelkedőbb gyakorisággal fordult elő az első állás megszerzésében, ami – a pedagóguspálya kivételével – egyértelműen magyarázza a végzetek diplomának tulajdonított átlagosnál alacsonyabb értékét. A pedagógusoknál az álláskeresés módja számottevően nem befolyásolta a diploma funkcióját az első állás elnyerésében. A hirdetés útján elhelyezkedők között az átlagosnál többen voltak a természettudomány, informatika és műszaki képzésben végzetek, ami egyben magyarázza a diploma nagyobb szerepét. Az álláskeresés módjától – ahogy az adatok is mutatják – nagyban függ a diploma szerepe, a személyes kapcsolatok révén elnyert állások betöltésénél jóval kisebb szerepet játszik a diploma megléte, mint a hirdetéseken keresztül elhelyezkedőknél.

Összességében megállapítható, hogy a felsőoktatás és a munkavállalás közötti átmenet hazánkban is – az Európában és Japánban tapasztaltakhoz hasonlóan – viszonylag gördülékeny, a végzetek átlagosan 3–4 hónap alatt elhelyezkednek. Magyarország esetében az átmenet kitolódásába közrejátszik, hogy a végzetek egy része diploma nélkül lép ki a munkaerőpiacra, ami elsősorban a nyelvvizsga hiányából adódik. Az adatok szerint a diplomához szükséges nyelvvizsga megszerzésében rendkívül meghatározó a középiskola. Tendenciaként figyelhető meg, hogy bizonyos középiskola-típusokból – kéttannyelvű gimnáziumokból – felvett diákok nagyobb arányban teljesítik a diplomához szükséges nyelvvizsga-követelményeket, míg szaképzésből érkező társaikat éppen az ellenkezője jellemzi.

Vizsgálódásunk során bebizonyosodott, hogy a diploma nélkül kikerülőket esetében sem beszélhetünk „bennragadásról.” A frissen végzetteknek a diploma hiánya ugyan megnyújtja a munkába állás idejét, de nem lehetetleníti el a szakmai munkavállalást. Emellett az is kiderült,

18 Itt természetesen elengedhetetlen számításba vennünk, hogy a megkérdezettek egy részét „pályaelhagyónak” tekinthetjük, hiszen nem hivatásának, szakmájának megfelelő állásban helyezkedett el, hanem más szakterületen vállalt munkát, így ez esetben kétségtelen a diploma csekélyebb hatása.

hogyan az első állás elnyerésénél az álláskeresés módja is befolyásolja a diploma szerepét, a személyes kapcsolatok felhasználásával munkába állók esetében jóval kisebb a diploma jelentősége az állás elnyerésében, mint a hirdetések útján elhelyezkedőknél.

Felhasznált irodalom

- A felsőoktatásról szóló 2005. évi CXXXIX. törvény 147. § 45. pontja
- Allen, J.–van der Velden, R. (2007): Transitions from higher education to work. In: Ulrich Teichler: *Careers of University Graduates: View and Experience in Comparative Perspectives, Higher Education Dynamics*, Springer 2007. pp. 55–78.
- Berde É.–Czenky K.–Györgyi Z.–Híves T.–Morvay E.–Szerepi A. (2006): *Diplomával a munkaerőpiacon*, Felsőoktatási Kutatóintézet, Budapest
- Felsőoktatási felvételi tájékoztató 2007.
- Galasi P. (2002): F fiatal diplomások a munkaerőpiacon a tömegesedés időszakában. In: *Educatio* 2002/II. szám pp. 227–236.
- Mihály I. (2000): Oktatásból a munka világába való átmenet kérdései, Nemzetközi trendek és tapasztalatok, OECD-tanulmányok. <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=oeed-Mihaly-Oktatasbol> Letöltés ideje: 2010. 09.25.
- MKIK Gazdaság- és Vállalkozáselemző Intézet, *Diplomás pályakezdők és egyetemi, főiskolai karok vállalati szemszögéből. 1000 magyarországi cég körében végzett felmérés eredményei*, Budapest, 2007/1.
- Schomburg, H.–Teichler, U. (2006): Higher education and graduate employment in Europe, Results from graduate surveys from twelve countries, *Higher Education Dynamics*, Springer
- Schomburg, H. (2010): Felsőfokú diplomások szakmai sikeressége. In: *Kompetenciamérés a felsőoktatásban*. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. 2010 pp. 25–47.
- Teichler U. (1999): Higher education policy and the world of work: Changing Conditions and Challenges, *Higher Education Policy* 12.
- Teichler U. (2009): *Higher education and the world of work: conceptual frameworks comparative perspectives, empirical findings*, Rotterdam/Taipei: Sense Publisher